

UDK 811.163.42'282'374
Izvorni znanstveni članak
Rukopis primljen 14. VI. 2007.
Prihvaćen za tisak 17. X. 2007.

Željka Brlobaš, Nada Vajs
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
zbrlobas@ihjj.hr
nvajs@ihjj.hr

RAJNSKI FORINT – *RAJNIŠKI* – U HRVATSKOM KAJKAVSKOM KNJIŽEVNOM JEZIKU

U radu se raspravlja o leksikografskom postupku koji se primjenjuje u izradbi *Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* pri uspostavljanju nadnatuknice i kanonskih likova za dvadesetak potvrđenih leksičkih varijanata za 'rajnski forint', novčanu jedinicu koja označuje kovani novac u uporabi u Hrvatskoj od 16. do 19. stoljeća. Nakon navođenja svih kontekstualnih potvrda, utvrđuje se vrijednost novčane jedinice i podrijetlo naziva, provodi se morfološka analiza leksema, određuju se kanonski likovi i njihove gramatičke odrednice te se lik *rajniški* uspostavlja kao najrepresentativniji gdje se donose etimologija i definicija. Dvadesetak leksičkih varijanata za naziv 'rajnski forint' posljedica su različitih jezičnih procesa u prihvaćanju, upotrebi i adaptaciji toga naziva u kajkavskom književnom jeziku.

1. Uvod

U građi za *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* (RHKKJ) za novčanu jedinicu 'rajnski forint' postoji velik broj leksičkih varijanata. Leksikografski pristup tim varijantama nametnuo je određena leksikološka razmatranja koja ćemo iznijeti u ovoj analizi. Da bi se zadovoljio osnovni leksikografski zahtjev – uspostava kanonskoga lika ili rječničke natuknice, prema koncepciji obradbe u RHKKJ-u, valja voditi računa o fonološkom, morfološkom, etimološkom i značenjskom aspektu leksema. To drugim riječima znači da analizu pojavnica valja provesti na svim razinama koje su temeljne u leksikografskoj obradbi.

Prije no što pogledamo izvore za RHKKJ, tj. građu koja čini osnovu analize, valja utvrditi kako je novčana jedinica rajnskoga forinta obrađena u našim najrelevantnijim povijesnim jezičnim rječnicima. Riječ je o Mažuranićevim *Pri-nosima*, *Građi za finansijsko-pravni rječnik* Zlatka Herkova te potvrdama iz Akademijina rječnika (AR).¹

2. Mažuranić, Herkov, Akademijin rječnik

U Mažuranića (str. 1218), uz natuknicu *rajnički* koja je naznačena kao pridjev (*adj.*), navodi se lik *rajnški*, a u primjerima se nalaze i varijante *ranjički*, *ranički* i *raniški*. Međutim, u oprimjerenim uporabama nalazimo pridjevni lik: „ki penezi učine *rajničkih dukatov* sedam sto“ (1587. Ozalj); „*Pinez ranjički deset*“ (1668.), i imeničku uporabu: „Osamdeset *raničkeh* ... imate dati“ (*sc.* za profontske peneze, 1592.) i „sto *raniški*, kojih sto *raniš* imaju njih gospostvo vazdar od nas trih porukov iskati“ (1649. Bosiljevo). Na str. 928 s. v. *pjenez* navode se i likovi *rajnčki*, *ranjčki* i *ranjški* bez primjera i oni se ne spominju pod natuknicom *rajnički*.

U Herkova se (II: 327–328) s. v. *rainički* donose brojne potvrde i oblici, ali se ne određuje vrsta riječi. Tako je potvrđeno:

Kapitanova ili vojvodova plaća na mjesec je „deset *rajnjčki*“ (Lopašić „Spomenici“ 1578.); „... tako odlučiše, da ima ... platit ... jedan *rajniš*“ (1590. Vepri-nac); „On nam pako na tu da gotouih pinez srebrenih skudi pettdesett i v melioratie pedezett *ranizki*“ (Kukuljević „Arkiv“ 1653.); „*Raniški* pedeset, to je to talerov sto“ (1694. Jastrebarsko); prodaje se zemlja „za osam *rainička*“ (1715. Jastrebarsko); „Mi slobodnjaki ... dužni smo od celoga sela čez leto dati 4 *rančki*, od pol sela 2, a od četverte strani sela 1 *ranjčki* penez“ (1774. Osojnik).

Donosi se i podatak „*ranjčki* horvackoga broja – florenus ad valorem (nume-rum) Croaticum“, gdje je očito izraz *ranjčki* ekvivalent za *florenus*, tj. *ranjčki* je eliptično upotrijebljen za ‘hrvatski floren’.

U Akademijinu rječniku nalazimo šest leksičkih varijanata koje natuknički obrađene uglavnom nose gramatičku oznaku posvojnoga pridjeva (*adj. poss.*), jedna je varijanta naznačena kao imenica muškoga roda (*m.*), a druga kao ime-nica m. roda u množini (*m. pl.*):

s. v. *rajničak* (13: 5) “*rajnička* (dijal. *rajniška*, *rajniški*), *m. rajnski novac, forint, rhenanus*. Dukat ugarskih 400 čini *rajničkov* 500. (Karlovac 1668) *Starine* 25, 310. Zgori cesarov novi dvor u Beču: koga kvar preceñavahu na petsto jezer *raj-niškov*. Vitezović kron. 197. Posud’de mi 20 *rajnički*(h). Bome i(h) nemam. U Lici zabiležio Bogdanović”;

---

¹ Za cjelovite bibliografske podatke v. Literaturu.

s. v. *rajnički* (13: 6) “adj. poss. rajnski, adj. uz imenicu dukat ili forint, ili sam adj. u istom značenju. U Mažuranićevim *Prinosima* 308 (*rajnički*, *rajnski* [forint], *florenus rhenanus*, *rhenenais*), 1218 (*ranjški* i t. d., *rhenanus*; s primjerima, koji se i ovdje navode). Ki pinezi jedni i drugi učine *rajničkih dukatov* sedam sto. (U Ozlju 1587) *Mon. croat.* 288. Deset *rajniški* (t. j. *rajničkih*) na on falačec papera. *Brezovački grab.* 67”;

s. v. *rajniški* (13: 6) “adj. poss. vidi kod *rajnički*”;

s. v. *ranički* (13: 54) “adj. poss. isto što *rajnički*; vidi tamo. Samo u primjeru: Još osamdeset *raniček* teh penez taki prez postanka da imate dati. (U Zagrebu 1592) *Mon. croat.* 298.”;

s. v. *raniški* (13: 55) “adj. poss. isto što *rajnički*; vidi tamo. Samo u primjeru: obećasmo sto *raniški*(h) ... kojih sto *raniš* da imaju njih gospodstvo vazdar od nas trih kako porukov iskati. (Bosiļevo 1649) *Lopašić spom.* 2, 286.”;

s. v. *rańčki* (13: 62) “m. pl. kajk. *rajńčki*, novac u nekadašnjoj Austro-Ugarskoj; tako su u Sloveniji i Hrvatskoj nazivali nekadašnju forintu. Taj je novac k nama uveden iz ranjskoga područja, otuda nem. *rheinisch*, slov. *rajniš*. *Rańčki*, *rajńčka*, novac: forinta (u Prigorju). Hefe. *Rańčki*, *Rhenanus florenus*. Fancev u *Archiv f. slav. Phil.* 33, 31”.

Za natuknicu naznačenu kao *m.* nema potvrde za nominativni lik *rajničak*, već samo množinski likovi, kao što ni za množinsku naznaku (*m. pl.*) uz natuknicu *rańčki* nema pouzdanih potvrda, već samo nominativni i genitivni lik jednine: *rańčki*, *rańčka*. Ostale su varijante s gramatičkom naznakom *adj. poss.*, no osim primjera *rajničkih dukatov* (s. v. *rajnički*) u ostalim je potvrdama evidentno da je riječ o pridjevnom liku, ali imeničkoj službi.

3. Potvrde iz izvora za RHKKJ

Potvrde za ‘rajnski forint’ u izvorima za RHKKJ obuhvaćaju vremensko razdoblje od 1587. godine do Krležinih *Balada* 1936. godine. Pritom su vrijednosno važni podatci iz kajkavskih rječnika 18. stoljeća. Općenito je najviše potvrda iz 18. stoljeća, a za 19. stoljeće potvrde sežu do pedesetih godina. Povijesno-pravni dokumenti, uz Habelićeva prozna djela, karakteristični su za 16. i 17. stoljeće. Uz povijesno-pravne dokumente iz 18. stoljeća nalaze se i tekstovi nabožno-duhovni, etičko-didaktički, popularno-znanstveni i gramatički te tekstovi određenih struka (medicina/veterina, matematika/aritmetika). U 19. stoljeću nabrojena vrsta tekstova obuhvaća još i literarno-publicistička djela. Budući da su Krležine potvrde iz *Balada rańčik* i *rajńčik* jedine književne kajkavske potvrde iz 20. stoljeća, njih ovdje razumijevamo kao određen literarno-sti-

listički odmak u odnosu na izvore iz prethodnih stoljeća kada je novčana jedinica objektivno bila u uporabi.

Navodimo primjere kajkavskih potvrda po stoljećima, a unutar stoljeća po godini objavljivanja. Sve rječničke potvrde navode se ispred tekstualnih potvrda², u kojima se nalaze primjeri s obzirom na različnice morfoloških oblika.

Rječnici:

Belostenec (1740.): s. vv. FLORENUS ... *Raniški*, Forint (s naznakom da je sclavonice), t. j. groš 20; SICLUS ... Židovski penez, našega pol *raniškoga* vreden; TALENTUM ... Stanovita summa penez, nekoj vele 600 talerov, nekoj 60 zlateh dukat, nekoj največ 1000 *raniški* računaju; TONNA ... tonna auri, tunk zlata ali sto jezer *raniškov*.

Jambrešić (1742.): s. v. FLORENUS ... *Ranički*, (njem.) Ein Gulden, (madž.) forint.

Patačić (1772.–1779.): s. v. LIBELLA – dvadeseti i pet naših *rajniških* ... HERBRAEA ARGENTI – pedeset naših *rajniških* (str. 705); s. v. SICLUS – jedan *rajniški* (str. 706); s. v. SESTERTIUS ... SESTERTII OCTO – Četiri devetice ali na vagi dvi petici ili pol *rajniškoga*, (njem.) ein halbe Gulden; SEDECIM – jedan dobri stari cesarski *rajniški*, njem. ein gantze Gulden; TRIGINTA DUO – dva *rajniška*; QVADRAGINTA OCTO – tri *rajniški*; NONAGINTA SEX – šest *rajniški*; censum – šest *rajniški* i petica; DUCENTI – poltrentnajst *rajniških*; QVADRIGENTI – 25 *rajniški*; OCTINGENTI – 50 *rajniški*; MILLE – šezdeset *rajniški* i pol tretji (str. 701); SESTERTIA DUO – sto dvadeseti i pet *rajniški*; QVATVOR – dvisto i pedeset *rajniški*; OCTO – petsto *rajniški*; SEDECIM – jezero *rajniški* ali jedna tisućja; VIGINTI QVATVOR – jezero i petsto *rajniški*; QVADRAGINTA OCTO – tri jezera *rajniških*; DUCENTA OCTOGINTA OCTO – osemnajst jezer *rajniških* (str. 702).

16. stoljeće:

– Mi gđin Miklouš Zrinski ... na znañe dajemo ... da k. Jerolim Verbanič ... nam je v zajam ... bil dal ... gotovih pinez *rajničkih* R pet sto i osamdeset a na današnji dan dal nam je ... na sto novac brojeći R sto ki pinezi jedni i drugi vćine *rajničkih* dukatov sedam sto. Listine 288 (Ozalj, 1587.)

– Kupil sem bil kruha k obedu za pol *raniškoga*. (...) Jas ... priel sem gotovih penez dva *raniška*. (...) Priel sem ... dvanaist veder kak ste ga dali vedro po dva *raniška*. (...) Plati birsaga poleg vseh dokončania meštrov dva *raniška*. Var mes 106, 107, 195, 211 (1593.)

---

² Naslovi izvora označeni su kraticama kao i u RHKKJ, a popis kraćih naslova izvora v. u Popisu izvora.

17. stoljeće:

- Dekle Marije dožni so jedno sametno sukno kupiti ... i dvajset *raiški* za ne verno službo. Ost 4 (1616.)
- I učinil je neĝa svetlost jezero i tristo *rajniški* dati [varašu koprivničkom]. (...) Prikazali [su] jezero i jedno sto *raniških* ki su i zda ... kapitanu v rukah. VZA 6: 194 (1636.)
- [Za ovo] delo pusto ceno računavši zaslužil sem *rajnske* 750. (...) Gde sem zaslužil *rajnske* 236, a nu to nisem prijel, nego *rainsk* 130. (...) Cena je bila *rainski* 100. (...) Prosim za vse zaszvema četiri napunom jezera *raniškov*. VDA 8: 189, 190, 191 (1658.)
- Biškupu i kanonikom letni dohodek v penezeh pride, blizu šest sto jezer *raičkov*. (...) [Lampaša] su srebernari precenili na tri jezera i petsto škud, što čini *raniškov* na naš broj sedem jezer. Habd zerc 457, 497 (1662.)
- Sto grošev čini pet *raniškov*. (...) Vola je pako za sam jeden *raniški* cenila, a kokota za dvajseti. (...) Ako deset talentumov imaš (deset ... grošev, finferov, *rajniškov*, taļerov, škud, zlateh dukat ...), drugeh deset k nīm priložiti želež. Habd ad 379, 401, 477 (1674.)
- Za to vse obečal sem mu tri sto i osemdeset *rajniški*. (...) Obečal sam mu plače i lona vu gotovih penezeh sto i petdeset *rajniškov*. To čini *rajniških* 10, denarov 40. VDA 2: 210, 211 (1679.)
- [Pinezi su] dani na imaņa licu zemļe, kadi se vsi imaņa volniki pokloniše *ranički* tri. VZA 1: 202 (1680.)
- Bude imal rečeni tišlar gotovih penez jedno jezero i sto *rajniškov*, vsaki *rajnišk* brojeći po dvadeseti grošev ovdešneh. VDA 2: 212 (1684.)

18. stoljeće:

- [Zagrebcu ablegata] dobro davno naplatili jesu, to je to vu *raiški* 700. (...) Platił sem iz svojega kralovice *raiški* 50. VZA 13: 58, 59 (1709.)
- Posvojaš ti danas jeden groš, zutra drugi groš ... i ... dojde šumma na mnogo *raniškov*. (...) Vsaki cekin vaļal je deset jezer *raniškov*. (...) Za dva ali tri *raiške* mir čine meĝ sobum oni koi su si tuliko vremena glavni nepriatelji bili. Zagr I, 84, 332, 574 (1715.)
- Svojemu meštru petdeset *raičkov* [je] vkral, i ž nīm vu drugi orsag odľučkal. Škv hasn 248 (1724.)
- Veli ... tergovec ... da ja nisem išel na ... seņem ... bi ... sto *raiškov* ... mogel dobiti. Zagr razg 16 (1727.)
- Onda bogataš dal mu ie pet *rajniški*. Fuč 346 (1735.)

- Dal je [on] jednomu siromahu 50 *ranički*, da se čini slepoga. Mul pos 252 (1742.)
- Vrag peklenski ... je je dal *rajnčki* 1. Starine 25: 41 (1743.)
- Notariuš [je] hud, da još ostali 50 *rainčki* nisu mu dani. (...) Cindekovicca pako ... *rañskih* 3 za trud [dala je]. VZA 6: 226, 229 (1743.)
- 1668. ... zgoril je cesarov novi dvor v Beču: koga kvar preceñali jesu 500 000 *rajniški*. Vitez raf 196 (1762.)
- Sam oltar vaļa *raniški* 238. (...) [To] bi činilo više od sto i dvadeset jezer *rañskih*. Mul zak 76, 77 (1746.)
- Taki zatem terjati ga je bil začel oneh *rainčkov* šest, koje mu je mati ... dala bila da poverne. VZA 1: 110 (1746.)
- [Kra] danski] više šest jezer *rañičkih* z velikum pobožnostjum cirkvam i siromahom je razdelil. (...) Pobožni sini ... više devet jezer *rañički* potrošili jesu. Gašp I, 221, 962 (1752.)
- Kada Šamaria bi bila ... zasedana, jedna oselaska glava po škude je prodavana, a golubinskoga blata mala merica po *rajničku*. Gašp II, 705 (1755.)
- Jeden dužen je *raniški* 101, drugi rañ. 40. (...) Jeden gospodar dal je sluge svojemu za službu ... *raniški* 6, groši 13 i krajcara 2. (...) Pokehdob da jeden *raniški* nosi 60 kraj. nekoji na kratkom računaju ovak. (...) Jednoga *raniška* na šestdeset stran razdeļenoga ... 60 krajcarov čini. (...) Od jednoga dima na leto [se] daje štibre *raniški* 34. (...) Jeden teržec idući prekupļevat sol zna da se prodati more vagan 1 po 3 *rañški*. Šil 4, 7, 22, 40, 106, 196 (1758.)
- Za odkupleñe svoje zadobil je dve sto jezer cekinov ... to jest osem stotin jezer *rañičkov*. Gašp III, 819 (1760.)
- Mesto miliona vendar i 200 000 *raniškov* zverhu letne dače prošeneh. (...) Ovi kvari računaju se vu same Lišabone ... na 250 milionov *raniškov*. Prid kron 39, 59 (1761.)
- Kuliko ... razleva se kervi človečanske ... za malo penez i *raniški*. Švag kva-dr 28 (1761.)
- Imam vu melinu ... investiraneh mojih ... sto devedeset *rajnčki*. Od mene jez-zero *rajnčkov*, od kčere moje Julijane jezero je posudil. (...) Vsakomu za njihov trud i skerb ... *rañički* pedeset da se. Kraj op 17, 20 (1766.)
- Dragi kamen ... [herceg] prodal ga je za *rañički* jeden. (...) Vnogi nahajaju se zmed vas koji ... imaju ... kuliko *rajničkov* ležečeh. Matak I, 148; II, 109 (1770.)
- Zatem izručam ... osem jezer *raniškov* za cirkvu B. D. Marie čudačineče bi-stričke. Berke 18 (1775.)
- Zvan plače varmeģinske, koja je dvesto *raniški*, vsako leto meni je obečala dati ... četiristo i četrdeset *raniški*. Lal vrač 8 (1776.)

– Vsi celoselci čez leto jeden put jedno tele, ali na mesto teleta jeden *rajniški* i trideset krajcarov dužni budu dati. Od kotla žgañarskoga ... plaćal bude svojemu gospodu svako leto 2 *rajniška*. Urb 12 (1778.)

– Z. p. 3 *rajniški*, 4 centi, 8 klaftri jesu imenuvani broji. (...) Ovak su *rajniški*, centi, klaftri, jedinki od vekših. (...) Ako človek izdati hoće *rajniške* po krajcarih, funte po lotih. Tak razvezan je jeden ali više *rajniški*, ako se pokaže broj krajcarov, koji jednoga, ali više *rajniškov* činiju. (...) *Rajniški* ima 20 grošev. Križovački *rajniški* = 1 [fl] 6 [xr]. Vugerski *rajniški* = 51 xr. (...) 8 *rajniški* imaju se razvezati na krajcare. (...) *Rajniški* pak prida se danem *rajniškom*. Brojezn 20, 21, 22, 23, 25, 27 (1780.)

– Ich kaufe für einem Gulden, kupim za jeden *rajniški*. Nem jez 47 (1780.)

– Terežia 500 *rajniški* za s. almuštvo i njihovu pomoć je odredila. Mal krep 32 (1781.)

– Ni li lagle denes z jednem novcom duga splatiti, neg zutra jezero *rajnički* brojiti? Mulih prod 78 (1782.)

– Izkovan i ... cekini koji dostojnu ... vagu imaju, vu vrednosti četirih *rajničkih* i trideset krajcerov (fl. 4 xr 30). Pravične vage po trinajst *rajnički* i dvadeset krajcerov. Cekin 2 (1786.)

– Ako bi se spoznalo da jeden poglavarski oficer ... kojega uskoka pomogel je, z 300 *rajnički* kaštiguvati se ima. Odsel 12 (1787.)

– Tak na jednoj rali zemlje 2304 funtov najbolšega duhana rodi, kojega cent po 5 *rajnički* računajuć 115 *rajničkov* i 12 kr. vse skup čini. Duhan 41 (1790.)

– Zmeru koja ni vekša od jednoga *rajničkoga* malo kada je zminul. Rob II, 14 (1796.)

– Ovo [je] jeden *rajniški* od moje strani. (...) Ova tadbina more se ... na 10 000 *rajniški* preceniti. (...) Kaj, jednoga *rajniška*, ali to je preveč. Velikov 66, 96, 102 (kraj 18. st.)

19. stoljeće:

– Cela bogčaria ni 30 *rajniškov* vredna. Nazlob 16b (1800.)

– Tam je [muž] 15 *rajniški* postavil. I ov je trideset *rajniški* zgubil. (...) Ako se krajcar k krajcaru ne bu spravlal, ne budu nikdar *rajniški*. (...) Vi ste rajši prascem hoteli biti, kak za sto *rajnički* plaće na leto služiti. Brez mat 68, 86, 97 (1804.)

– Vsakomu grabantu 30 *rajnički* [dati]. Cepel 138 (1804.)

– Vsa moja supštancija ... vagala je jeden cent ... prez gotovi penez, koje sem imal jedno 15 *rajničkov*. (...) Vi vu kasu gospocku postavete banke računajuć vedru [vina] po četiri *rajnička*. Brez diog 95, 96 (1805.)

- Bankocedula ... sedemsto petdeset i tri *rainiškov* znaša. (...) Bankocedula od *rajniškov* dveh samo xr. 24 vu sebi zaderžava. Bankocedula od *rajniška* jednoga samo xr. 12 vu sebi zaderžava. (...) To je za sto *rainiški* vu izkupneh cedulah platiti. (...) Mora se ... z šedami izkupnemi vu petdeset jezer *rainiških* ... izplatiti. Obligatoria zverhu deset jezer *rajniškov* ... bila [bi] van izešla. Letni pako intereš od *rainiških* pet sto vu šedah izkupneh z *rainiški* pet sto ... naplatiti se ima. (...) Ravno tak i intereš z jedno sto *rainiških* vu šedah izkupneh ... položiti ima se. (...) Ako ... bi gdo pet *rajniški* i šest krajcari ... platiti imal ... takov mora ... zadnič 30 krajcarnih falatov položiti. Bank 2, 3, 5, 6, 7, 10 (1811.)
- Menša prekeršeña ... vsaki put z jednem *rainičkom* biršažiti se imaju. Ogl 4 (1814.)
- Koi pako jednoga silovitog zverjolovca oda, ima od lovine vlastitela 12 *rajnčki* vu ime naplače dobiti. Zak lov § 23 (1815.)
- *Rainiški* ili forint čini 20 groši, ali 60 kraj. (...) Vugerski *rainiški* čini ... 51 xr. Rač 27 (1818.)
- Nekuliko samo *raičkov* za strošek van zvademo. Horv kal^b 38 (1822.)
- Kak goder stiščemo ne moremo vendar nikak 30 *raičkov* koje smo na meli i žitku dužni spraviti. Mikl huta 17 (1822.)
- Znaš, ova cvancigerica, to mi je malo, nego ovo ti je cedula pak hodi ... dobiš 20 *rajčkov*. (...) Naj oni jedno 10 *rajnčki* ... ozde ostaviju, drugač zaigraju. Fricek 1b, 4 (1826.)
- Babica iz vsagdašnjega pričuvanja naspravila je bila do 1000 *raičkov*. Horv kal^a 42 (1829.)
- Pet sto *rajnških* ... posudil jesem. (...) Po faringašu ... pošilam nim foringu i maltu skup računajuč po tri *rajniška* od centa. Prav pis 47, 52 (1830.)
- Još sem imela na punom jen *rainiški* i to su bili vsi penezi moji. Nevoľna ova gospa nagovori me toga *rainiška* na lotariju postaviti. Lovr ad 128 (1833.)³
- Pri prvom stolu [platča se] ... dva *rainiška*, a pri drugom pako jeden *rainiški*. (...) Zato morate vi meni dva *rainička* platiti. Pri prvom stolu dva *rainički* plačaju se. (...) Ako deset *rainičkov* daste, tak 10 jezer *rainičkov* dobite. (...) Ovde imate penez nekuliko *rainškov*, kupete za ne fine pšenične meľe. Lovr ker 28, 29, 39, 70 (1834.)⁴

---

³ U transkripciji navedenih rečenica priređivač teksta A. Jembrih navodi *rajniški* i *rajniška* (v. Lovrenčić 2002: 78–79), iako oba primjera na temelju izvora imaju grafiju *rainyski* i *rainyska* (str. 128) te ih valja transkribirati na jednak način: *rajniški* – *rajniška*. U dodatku knjige – Rječniku – Jembrih navodi leksem *rajniček* (Lovrenčić 2002: 111), premda za taj lik u tekstu nema potvrde u N jd., a na temelju primjera sporan je i dočetak *-ček*.

⁴ U usporedbi s izvorom, D. Peričić je različite varijante leksema točno transkribirao (v. Lovrenčić 1998.), osim varijante *rajnsk-* (str. 29 u transkripciji) koju bi na temelju grafije *rainnsk-* (str. 28, 29) trebalo transkribirati *rajnsk-*. Pritom Peričić u Tumaču navodi samo lik *rajniček*, koji u N jd. nije potvrđen ni u jednoj od triju varijanata leksema.

- Diačko-vugersko-nemški rečnik ... dobio je ober sedem jezer predbrojenikov i samo od njih ober sedemdeset jezer *raňčkov*. (...) Koj bi drugoga pripetce vmoril ... platiti je moral ... 4 fl. i 80 vugerskeh pentakov kojeh stotina jeden *raňčki* čini. Mikl izb 4, 62 (1839.)
- Od penez ... nečete vnogo doma najti, zvan nekuliko *rajničkov*. Krist anh 236 (1840.)
- [Ivan] ... je ... vsako leto do jezero *raňškov* donašajuču prepuštiu od kraļa podavanu z ... poniznostjūm izbil. Krist žit I, 116 (1859.)

20. stoljeće:

- Zakaj da fkradne kozu kak potepuh i lola, ak more vernut za trispet *rajnjčik* vola? (...) Dominalnem Gospodinu hižni *ranjčik*: škudu cvancig. (...) Za verbu vanku *ranjčik*, bogečki imetek, čarnoga grudanjka pijani početek. Krl 11, 21, 57 (1936.)

4. Vrijednost novčane jedinice i podrijetlo naziva

O florenu, *florenus* (*florinus*), koji se na području Hrvatske i Ugarske kuje od 1342. godine, Herkov (I: 417–422) donosi iscrpne podatke. U okviru toga naziva „već u prvoj polovici 16. st. susrećemo u našim izvorima uz taj računski *floren* i austrijski računski novac, koji se javlja gotovo tri stoljeća pod nazivom *florenus Rhenensis*“. Dakle, *rajnski floren* na području Hrvatske računao se „sa 60 krajcara ili 80 denara (‘novaca’), od kojih po 4 njih čine groš“.

U kajkavskim se izvorima naziv *rajniški* (i varijante) također pojavljuje uz naziv forint. U Belostenčevu i Jambrešićevu rječniku kajkavski se nazivi za ‘rajnski forint’ uglavnom uspostavljaju uz latinsku natuknicu *florenus*. U Jambrešićevu i Patačićevu rječniku uz kajkavski se naziv navodi i njemački naziv *Gulden*. Što se tiče novčane vrijednosti na temelju kajkavskih izvora, Belostenec donosi podatak da je “*raňiški* ... groš 20”. Istu vrijednost nalazimo i u potvrđi iz 1780. godine: “*Raňiški* ima 20 grošev” (*Brojezn*). Godine 1758. donosi se podatak da “jeden *raňiški* nosi 60 kraj[car]” (*Šil*). Početkom 19. stoljeća (1818. god.) nalazimo da “*raňiški* ili forint čini 20 groši, ali 60 kraj[car]” (*Rač*). Navode se i nazivi “podvrsta” rajnskoga forinta i njihove vrijednosti: *vugerski raňiški* (= 51 xr) i *križovački raňiški* (= 1 [fl] 6 [xr]). S obzirom na potvrde novčane vrijednosti u 18. i 19. stoljeću, vrijednost novčane jedinice ista je za razdoblje od gotovo stotinjak godina (1740. – 1818.), a pritom se potvrđuje da su groš i krajcar bile jedinice manje vrijednosti od rajnskoga forinta.

Ne može se sa sigurnošću tvrditi da je vrijednost novčane jedinice, s obzirom na razdoblje od triju stoljeća, bila ista u odnosu na navedene zapise u kajkavskim potvrdama, već je vjerojatna pretpostavka da je vrijednost novčane jedinice i njezina uporaba varirala.

U latinskim se pisanim izvorima od 1540. i 1542. u Hrvatskoj spominje naziv *florenus rhenensis*. Podrijetlo naziva *rajniški* (i varijante) potječe od njem. pridjeva *rheinisch* (po rijeci *Rajni*, gdje se najprije kovao *Rheinischgulden* ili *rheinischer Gulden*).⁵ F. Miklošič (1886: 277) u etimološkom rječniku slavenskih jezika, s. v. *reñškū*, navodi nekoliko potvrda slavenskih naziva: “p. reñski *gulden*. klr. ryñskij, rymskij. nsl. rajniš, ranjški. – *nhd.* rheinisch”.⁶ Podatak o novčanoj jedinici *reñski*, *ryñski* donosi A. Brückner (1957: 457) u poljskom etimološkom rječniku s. v. “Ren, rzeka, nazwa celtycka, od tegoż pnia co i rzeka (p.); *reñski* (*ryñski*), ‘złoty, moneta bita nad *Renem*’; w 16. wieku stale: *Ryn*, *Rynianin*, »*ryñskie* wino«, wedle niem. dawnego *Rhīn*”. Za slovenski se u ESSJ (III: 146) donosi natuknica *rajniš* (*m.*) i varijantni likovi *rajniški*, *rajnš*, *rajnški*, *rajnšek* (štajerski) i *rajnček* (belokranjski) i drži se da je posuđenica iz nvnjem. *rheinischer Gulden*.

5. Morfološka analiza i određivanje kanonskoga lika

U leksikografskoj se obradbi ovakva povijesnoga rječnika često javlja problem uspostave kanonskoga lika leksema kada nominativni oblik nije eksplicitno potvrđen, kao što je u promatranim varijantnim leksemima slučaj. Dakle, u iznesenim primjerima nema potvrde za N jednine s dočetcima *-ek*, koji bi za kajkavski književni jezik bio očekivan, već samo pridjevni likovi s dočetcima *-ški*, *-čki*. Određenu pomoć u određivanju kanonskoga lika donosi A jednine koji je, budući da je ovdje riječ o [– živo], u tom slučaju jednak N.

Što se tiče potvrda koje se pojavljuju u G jednine, valja istaknuti da imamo dvije sklonidbe: a) imeničku (*rajnička*, *rajniška*, *rajnška*, *rajnčka*, *rajniška*, *rajnška*, *raniška*) i b) pridjevsko-zamjeničku (*rajničkoga* (*od jednoga*), *rajniškoga*, *raniškoga* (*pol*)).

Morfološki je i statistički najveći broj primjera za G množine. To proizlazi i iz činjenice što se eliptični naziv novčane jedinice u najvećem broju slučajeva pojavljuje uz brojeve koji u hrvatskome jeziku, osim brojeva od jedan do četiri, nemaju posebnu sklonidbu, a imenske riječi uz njih stoje u G množine (osim brojeva od jedan do četiri). U korpusu za izradbu RHKKJ-a ukupno je tride-

---

⁵ V. Skok III: 108.

⁶ Objašnjenja kratica: p. = polnisch, klr. = kleinrussisch, nsl. = neuslovenisch, nhd. = neuhochdeutsch.

setak potvrda G množine ovisno o temeljnim osnovama (v. niže tablicu), a nastavci su sljedeći:

- ih *rajniških, rajnskih, rajniških, rajnških, raniških, raničkih, raniških, rañskih*
- i *rajnčki, rajniški, rajnski, rajniški, raniški, ranički, rañiški, rañški*
- eh *rajničkeh*
- e *rajnske*
- ov *rajničkov, rajniškov, rajnškov, rajničkov, rajniškov, raniškov, rañškov*
- ø *rajnsk.*

Nastavci *-ih*, *-eh* (te uz njih *-i*, *-e*), uz to što označuju pridjevnu promjenu, svojstveni su i sklonidbi imenica u kajkavskom književnom jeziku.⁷ Za analizu naziva stare novčane jedinice ovdje je važnije Šojatovo daljnje objašnjenje da je “nastavak *-i* ili *-ih* običniji jedino u vezi imenice s brojem ili s riječju koja označuje količinu, kao u primjerima: *deset meseci, mnogo puti*” (Šojat *id.*). Naime, naziv se novčane jedinice najčešće pojavljuje u primjerima uz brojeve i imenice koje označuju količinu, a i statistički je, prema broju primjera u građi za RHKKJ, nastavak *-i/-ih* najzastupljeniji od genitivnih nastavaka. Genitivni nastavak *-ov* svojstven je kajkavskim imeničkim genitivnim oblicima u muškom rodu, što može ići u prilog tezi o konverziji, tj. poimeničenju ili supstantivizaciji. Nulti nastavak u G množine potvrđen je jedino u primjeru *rajnsk.*⁸

U kajkavskim potvrdama vidimo da je pridjevni lik *rajnički* potvrđen samo u jednom primjeru u svezi *rajničkih dukatov* (koji je identičan onomu u Mažuranića). Da je riječ o pridjevu, jasno je na temelju sintagme čiji je sastav pridjev + imenica. U istom je izvoru i primjer sintagme *gotovih pinez rajničkih R pet sto i osamdeset* u kojem pridjevni lik *rajničkih* u G mn. uz imenicu *pinez* svrstavamo u pridjev, ali budući da ovdje stoji i uz broj, može ga se svrstati u imenicu. Tako će za *rajnički* u leksikografskoj obradbi biti uspostavljena dva kantska lika, s imeničkom i pridjevnom gramatičkom oznakom. Ostale se potvrde za varijante leksema ne pojavljuju eksplicitno u sintagmi imenica + pridjev. Stoga će svi ostali primjeri potvrđeni u korpusu RHKKJ-a u morfološkoj obradbi biti naznačeni kao imenica, ponajprije zbog toga što se varijante leksema pojavljuju uz:

---

⁷ To nam potvrđuje i Šojat (1969: 71): “U nekih pisaca moguć je, pod utjecajem *i*-osnova, u tom padežu i nastavak *-i* ili *-ih*.”

⁸ Slabiju zastupljenost toga genitivnoga množinskoga nastavka navodi i Šojat (*id.*): “Stari oblik bez nastavka, koji je u pisaca 16. stoljeća još običan, sačuvan je u djelima 17–19. stoljeća samo u nekim riječima (*bez penez, mesto penez* redovito, *z nohet, na treh kraļ dan, pet, šest ... mesec, mnogo dukat* kadšto).”

1. brojeve (kao vrstu riječi, ali i broj kao matematička oznaka), npr. *deset rajniških, jedan rajniški, 500 rajniških*;

2. imenice i/ili brojevnice imenice koje označuju određenu numeričku količinu, ali mogu imati i semantizam “jako mnogo” i zbir, npr. *jezero rajnički, million raniškov*;

3. priloge ili kvantifikatore koji označuju neodređenu količinu čega, npr. *vnogo raniškov, nekuliko raščkov*.

Tomu valja dodati i primjere u kojima se varijante leksemā pojavljuju samostalno, npr. *račiški ima dvadeset grošev, račiški prida se danem račiškom, ne budu nigdar rajniški*.

Prema tome, s obzirom na izravnu potvrdu N ili A jd. u kajkavskim primjerima, u leksikografskoj obradbi bit će uspostavljeni sljedeći kanonski likovi: *rajniški, rajniški, rajnički, rajniški, raniški, račički, račički, račiški*.

Leksem *rajnišk* jedini je primjer u N jd. potvrđen s nultim morfemom (umjesto npr. pretpostavljenoga kajkavskoga dočetka *-ek* s nultim morfemom) te zato mora imati natuknicu *rajnišk*, a ne biti obrađen pod *rajniški*, jer za *rajniški* postoje izravne potvrde N i A jd. s dočetkom *-ški*. Naime, za objašnjenje lika *rajnišk* manje je vjerojatna činjenica da je nastao ispadanjem završnoga *-i* u dočetu *-ški*, uvjetovanim određenim grafijskim ili fonološkim razlozima. Leksem *rajnišk* zabilježen je u izvoru iz 1684. godine, u kojem se donose tekstovni primjeri nastali na temelju govornoga jezika. Budući da u kajkavskim potvrdama za RHKKJ ne nalazimo leksem s dočetkom *-ek* u N jd., te da je lik *rajnišk* jedina potvrda, pretpostavljamo da je nastao na temelju individualne govornikove morfološke tvorbe (kao potreba stvaranja jedninskog nominativnog oblika uz oblik G mn. *rajniškov*), koja nije u tom obliku u N jd. zaživjela u hrvatskom kajkavskom književnom jeziku. Stoga na temelju toga jedinoga primjera ne možemo pretpostaviti i uspostaviti druge kanonske oblike s dočetcima npr. *-sk, -šk* u N jd. budući da ih za leksikografsku obradbu ekscerpirani kajkavski izvori ne potvrđuju.

Na temelju imeničke sklonidbe leksema u G jednine (*rajnička, rajniška, rajniška, rajnička, rajniška, rajniška, raniška*) i nastavka *-ov* u G množine držimo da ne bi trebalo pretpostaviti nominativni lik tipa *rajnišek* (i varijante), jer je u početku naziv bio dvočlan (tipa *rajniški floren*), a zbog jezične ekonomije počeo se eliptično upotrebljavati te je vjerojatno u prvoj fazi u N sg. bio *rajniški*, G sg. *rajniškoga*, G mn. *rajniških/rajniški, rajničkeh*, a kasnije, kada je preobrazbom postao imenicom, ustalila se imenička sklonidba: N sg. *rajniški*, G sg. *rajniška*, G mn. *rajniškov*. Riječ je očito o tome da se pridjevni lik *rajniški*

(i varijante) počeo rabiti eliptično te je iz kategorije pridjeva konverzijom prešao u kategoriju imenica pri čemu je oblik *rajniški* (i varijante) u hrvatskome kajkavskome književnom jeziku leksikaliziran kao imenica.

Određivanje kanonskoga lika i leksikografska obradba navedenih leksema u RHKKJ-u bit će uspostavljena na sljedeći način (morfološka analiza donosi se u zagradama iza gramatičke odrednice):

rajčki m (pl. G -čkov)

rajnčki m (sg. A rajnčki, pl. G -čkov, rainčkov, -čki, rajnčki)

*rajnički*¹ m (sg. G rajnička, -ičkoga, L -ičku, pl. G -ičkov, rainičkov, rajničkih, -ičkih, -ički, rainički)

*rajnički*² adj. (pl. G m. rajničkih)

rajniški m (sg. N rajniški, G -iška, rainiška, -iškoga, rajniškoga, A -iški, pl. N -iški, G rajniškov, -iških, -iški)

rajnski m (pl. G rainsk, -ski, -ske, rajnske, A -ske, rainske)

rajnšk m (sg. N rajnšk)

rajnški m (sg. NA rainški, G -ška, rajnška, pl. G rainškov, rajnškov, -ških, -ški)

rajnčki m (sg. G rainčka)

rajnički m (pl. N rainički, G rainičkov)

rajniški m (sg. G rajniška, pl. G -iškov, rainiškov, -iških, -iški, rajniški)

rajnški m (sg. G rainška, A -ški, pl. G -škov, -ških)

ranički m (pl. NG -ički)

raniški m (sg. NA raniški, G -iška, -iškoga, pl. G -iškov, -iških, -iški)

raňčki m (sg. A raňčki, pl. G -čkov, -čki)

raňički m (sg. N raňički, I -ičkom, pl. G -ičkov, -ičkih, -ički)

raniški m (sg. NA raniški, G -iška, pl. N -iški, G -iškov, -iških, -iški, D -iškom, A -iške)

raňški m (pl. G raňškov, -ških, -ški, A -ške, L -ški)

raňčik m (sg. NA ranjčik) (Krlježa)

rajnčik m (pl. G rajnjčik) (Krlježa)

Krlježine potvrde *rajnčik*, *raňčik* u morfološkoj analizi ne možemo svrstati zajedno s ostalim povijesnim potvrdama kajkavskoga književnog jezika zato što je jezik u *Baladama*, kao što je poznato, književnojezični izraz koji je autor sam stvarao temeljeći se na kajkavskoj književnoj tradiciji i živim kajkavskim govorima. Krlježa je upotrijebivši oblik *raňčik* u NA jednine i *rajnčik* u G množine odredio imenički oblik tih leksema.

Na temelju primjera iznesenih u § 2. i § 3. te morfološke analize, tablično se može prikazati sve potvrđene osnove i dočетки. U I. tablici dočetak označen zvjezdicom (*-ičak**) odnosi se na natuknicu u AR-u za koju nema potvrda, a u II. tablici dočetak (*-čik**) Krležina je potvrda.

Tablica I. Potvrde iz Mažuranića, Herkova i Akademijina rječnika:

osnova	dočeci
<i>rajn-</i>	<i>-ički, -iški, -iš, -ičak*</i>
<i>rajń-</i>	<i>-čki</i>
<i>ran-</i>	<i>-(i)čki, -iški, -iš</i>
<i>rań-</i>	<i>-(i)čki</i>

Tablica II. Potvrde iz građe za RHKKJ:

osnova	dočeci
<i>rajn-</i>	<i>-(i)čki, -(i)ški, -ski, -šk</i>
<i>rajń-</i>	<i>-(i)čki, -(i)ški, -čik*</i>
<i>raj-</i>	<i>-čki</i>
<i>ran-</i>	<i>-ički, -iški</i>
<i>rań-</i>	<i>-(i)čki, -(i)ški, -čik*</i>

Usporede li se podatci u tablicama I. i II., više je dočetakova leksema potvrđeno u izvorima za RHKKJ, budući da su ekscerpirani izvori najvjerojatnije brojniji, i to što se tiče vremenskoga razdoblja od triju stoljeća, ali i vrste teksta, posebice kajkavskih rječnika i teksta ostalih žanrova. Ipak, kao što je iz svega iznesenoga vidljivo, leksikografska se obradba varijantnih naziva za ‘rajnski forint’ i uspostava kanonskoga lika u RHKKJ-u razlikuje od ostalih spomenutih povijesnih rječnika.

No, valja naglasiti da su nazivi *osnova* i *dočeci* u prethodnim tablicama upotrijebljeni zbog metodoloških razloga, tj. preglednijega prikaza, budući da se pod osnovom u biti navodi korijen riječi, a u dočetcima se navodi tzv. osnov-

notvorni morfem (-i-) i nastavci.⁹ Osnova (dakle korijen) u leksemu ‘rajnski’ i u jednoj i u drugoj skupini analiziranih primjera postoji u četiri fonološke varijante: *rajn-*, *rajń-*, *ran-* i *rań-*. S obzirom na godine objavljivanja kajkavskih pisanih izvora u građi za RHKKJ, redosljed je fonološkoga ostvarivanja varijanata sljedeći: *rajn-*, *ran-*, *rań-*, *rajń-*. Takav je fonološki ostvaraj u pisanim tekstovima već formiran do Belostenčeva rječnika. U 19. stoljeću u jednom je rukopisnom izvoru zabilježena jedina potvrda osnove *raj-* te se, s obzirom na igrokaz kao vrstu teksta u kojem se pojavljuje, taj izraz osnove može smatrati svojevrsnom literarnom ili govornom stilizacijom ili utjecajem govornoga jezika i u njemu se gubi etimološka veza s *rajn-*. Eksplicitno je da se upravo najstarija varijanta *rajn-* pojavljuje kao slijed ostvaraja najbliže uvjetovan etimološkim razlozima s obzirom na njem. (< lat.) *rheinisch(er)*, a ostale se varijante pojavljuju kasnije. Pritom se najstarija etimološka varijanta osnove pojavljuje u kombinaciji s najvećim brojem dočetakata, ukupno njih šest: *-(i)čki*, *-(i)ški*, *-ski*, *-šk*. U ostalim varijantama osnova dolazi do promjena u etimonu:

a) *ran-* – ispadanje fonema *j*;

b) *rań-* – *jn* prelazi u *ń*, dakle *jn* = *ń*. Ta je pojava, mogli bismo reći, suprotna onoj u dijalektološkim istraživanjima govora kajkavskoga narječja gdje je za *ń* najčešće rastavljanje “na slijed nazala i *j*, dakle s osamostaljenjem, fonologizacijom palatalnoga elementa, u obliku *j*, i to s anticipacijom *j*, dakle u slijed *jn*” (Lončarić 1996: 93);

c) *rajń-* – kombinacija etimološke varijante *rajn-*, tj. etimološki palatal *-j-*, iza kojega slijedi neetimološko *ń*;

d) *raj-* – usamljena je varijanta u kojoj je ispao etimološki nazal.

U leksemima se, uz varijante osnove (tj. korijena), pojavljuje i varijantnost tzv. osnovnotvornoga morfema (koji u tablicama naznačujemo u dočetcima), i to kao *-i/-ø-*. Različiti fonološki ostvaraj postoji i u dočetcima u dijelu prije krajnjega gramatičkog morfema, pa u primjerima leksema nalazimo *-čk-*, *-šk-*, *-sk-*, od kojih su prva dva lika najstarija (s obzirom na izvore iz 16. stoljeća). Na temelju svih fonoloških varijanata osnove i dočetakata, koji se ostvaruju u primjerima za RHKKJ, podatke iz tablice II. moguće je uspostaviti i na sljedeći način:

ra(j-)(ø)/(n-)(ń-)- (i-)(ø)-(-čk-)(-šk-)(-sk-)-.

Zanimljivo je da se različite fonološke varijante osnove i dočetakata istodobno pojavljuju u istome izvoru, dakle u istoga autora: npr. u Belostenčevu rječ-

⁹ Za naziv *osnovnotvorni morfem* i *osnovski (tematski) morfem*, v. Silić 1998: 243; 2003: 17, gdje autor opisuje ustrojstvo hrvatskoga glagola na temelju glagolske osnove (usp. primjere tipa *pad-a-ti*, *ple(s//t)-Ø-ti*).

niku – *rañiški* i *raniški*, *rajniški* i *raniški* (Var mes), *rajnski* i *raniški* (VDA 8, 1658.), *rañčki* i *raniški* (Habd zerc 1662.), *raniški*, *rajñški* (*rainški*) i *rañški* (Zagr I, 1715.), *rajnčki* (*rainčki*) i *rañški* (VZA 6, 1743.), *rajnički* i *rañički* (Gašp I, II, 1752., 1755.), *raniški* i *rañški* (Šil 1758.), *rajnčki* i *rañčki* (Kraj op 1766.), *rajnički* i *rañčki* (Matak I, II, 1770.), *rajnički*, *rajniški*, *raniški* (Brez mat 1804.), *rajniški*, *rajñiški*, *rajñški* i *raniški* (Bank 1811.), *raniški* i *rañiški* (Rač 1818.), *rajčki* i *rajnčki* (Fricek 1826.), *rajnski* (*rainški*), *rajñčki* (*rainčki*) i *rajñički* (*rainički*) (Lovr ker 1834.). Budući da je riječ o pisanim kajkavskim književnim izvorima, tj. o kajkavskome književnome jeziku, teško je utvrditi jesu li razlozi varijanata osnove i dočetaka primarno fonološki ili slovopisni (za razliku od dijalektoloških istraživanja kajkavskih govora u kojima se ispituju fonetsko-fonološke vrijednosti). Iako je ovdje riječ o fonološkoj varijantnosti ostvaraja leksema gotovo u svim njegovim segmentima morfemske analize (osnove i dočetaka), moguće je prilaziti problemu i sa stajališta fonološke prilagodbe u odnosu na podrijetlo leksema. Međutim, neprijeporna je činjenica, što nam je potvrdila jezična analiza na temelju građe za RHKKJ, da u kajkavskome književnom jeziku za naziv novčane jedinice ‘rajnski forint’ postoji niz varijanata ostvaraja leksema na razini grafije (odnosno slovopisa) blisko povezane s fonološkom razinom, o čemu možemo zaključiti da je uvjetovano etimološkim razlozima prilagodbe. Tomu valja dodati i morfološku razinu s različitim ostvarajima pojedinih padeža, na temelju kojih se uočava određeno diferenciranje kanonskoga oblika leksema koji se u kajkavskom književnom jeziku, s obzirom na proces poimeničenja, u potpunosti leksikalizirao kao imenica.

6. Leksikografsko određivanje najreprezentativnijega lika

Nakon određivanja podrijetla leksema (§ 4.), morfološke analize (§ 5.), uspostave natuknica, bitno je odrediti onu leksičku varijantu, tj. nadnatuknicu, kod koje će se navesti etimologija i definicija samoga pojma. U obradbi nadnatuknice opisan će se vrijednost novčane jedinice i odrediti vrijeme njezine novčane uporabe. Ostali će varijantni nazivi biti upućeni s *isto što* (*i ista etim.*) na taj lik.

U skladu s načelima obradbe u RHKKJ-u lik *rajniški* je najreprezentativniji budući da je potvrđen u N jednine te uz druge padeže u jednini i množini, ima relevantan broj potvrda (Patačićevu rječničku potvrdu te slijed potvrda od tri stoljeća), a i fonološkom je i grafijskom prilagodbom najbliži etimonu *rheinisch*.

7. Zaključak

U izvorima za RHKKJ, u razdoblju od 16. do 19. stoljeća, nalazimo velik broj primjera naziva novčane jedinice ‘rajnski forint’. Primjeri su potvrđeni u različitim vrstama tekstova pisanih hrvatskim kajkavskim književnim jezikom, ali i u relevantnim onodobnim kajkavskim rječnicima, Belostenčevu, Jambrešićevu i Patačićevu.

Osnove se u primjerima pojavljuju kao fonološke varijante etimona: *rajn-*, *rajn-*, *raj-*, *ran-*, *rañ-*, što je rezultat fonološke prilagodbe leksema od njem. *rheinisch* (*Rheinischgulden* ili *rheinischer Gulden*), prema lat. *florenus rhemensis*.

S obzirom na etimologiju, nazivi se novčane jedinice nalaze i u drugim slavenskim jezicima, što potvrđuje da je novčana jedinica ‘rajnski forint’ bila u uporabi na širem zemljopisnom i teritorijalnom području te da je imala različitu novčanu vrijednost, najvjerojatnije i na hrvatskom području.

Na temelju varijanata leksema i njihovih morfoloških dočetaka koji su temelj za leksikografsku obradbu RHKKJ-a, utvrđeno je da je u hrvatskom kajkavskom književnom jeziku naziv novčane jedinice nastao eliptičnom uporabom gdje pridjevni lik konverzijom (preobrazbom) postaje imenicom. U leksikografskoj će obradbi, ovisno o osnovama leksema, u RHKKJ-u biti uspostavljeno 20 kanonskih oblika leksema. Budući da se pridjevni likovi s dočetcima na *-ski*, *-ški*, *-čki* u izvorima ne pojavljuju eksplicitno uz pretpostavljenu imenicu *forint* i sl., te na temelju potvrđenih padeža, posebice nominativa i akuzativa, kanonski će oblici leksema biti kategorizirani kao imenice muškoga roda, čime se potvrđuje da je proces leksikalizacije završen. Takav se postupak morfološke obradbe razlikuje u odnosu na povijesne rječnike s kojima je rađena usporedba i u kojima se za naziv *rajniški* (i varijante) navodi da je pridjev (Herkov, AR), imenica m. roda u jednini – s nepotvrđenim dočetkom *-ak* (AR), ili imenica m. roda u množini (AR).

Popis kratica izvora¹⁰

- Bank* – Mi Ferenc Pervi (...), 1811.
Belostenec – Joannis Belostenec, *Gazophylacium seu latino-illyricorum* (...), 1740.
Berke – Kinč osebujni slavnoga orsaga horvatckoga, 1775.
Brez diog – Tituš Brezovački, *Diogeneš*, 1805.
Brez mat – Tituš Brezovački, *Matiaš grabanciaš diak*, 1804.
Brojezn – *Napučeće vu brojeznaće* (...), 1780.
Cekin – Mi Jožef Drugi (...), 1786.
Cepel – *Nije vsaki cepeliš na vsaku nogu* (...), 1804.
Duhan – *Navuk za duhan sadeće lude* (...), 1790.
Fricek – (Rukopis igrokaza bez natpisa /.../), 1826.
Fuč – Štefan Fuček, *Hištorie z kratkem duhovnem razgovorom* (...), 1735.
Gašp I, II, III – Hilario Gašparoti, *Cvet sveteh* (...), knj. 1, 1752., knj. 2, 1755., knj. 3, 1760.
Habd ad – Juraj Habelič, *Pervi otca našega Adama greh*, 1674.
Habd zerc – Juraj Habelič, *Zercalo Mariansko*, 1662.
Horv kal^a – *Horvatski kalendar* (...), 1829.
Horv kal^b – *Horvatski kalendar* (...), 1822.
Jambrešić – Andrea Jambrešić, *Lexicon latinum interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica locuples* (...), 1742.
Kraj op – *Oporuka Julijane pl. Krajačić* (...), 1766.
Krist anh – Ignac Kristianovič, *Anhang zur Grammatik der kroatischen Mundart*, 1840.
Krist žit I – Ignac Kristianovič, *Žitek sveteh mučenikov* (...), 1859.
Krl – Miroslav Krleža, *Balade Petrice Kerempuha*, 1936.
Lal vrač – Joannis B. Lalangue, *Medicina ruralis iliti Vračtva ladańska* (...), 1776.
Listine (Ozalj) – *Acta croatica, Listine hrvatske*, (1587.)
Lovr ad – Jakob Lovrenčić, *Adolf iliti kakvi su ludi*, 1833.
Lovr ker – Jakob Lovrenčić, *Petrica Kerempuh* (...), 1834.
Mal krep – Juraj Malevac, *Trojverstna Marie Terežie* (...) *krepost* (...), 1781.
Matak I, II – Baltazar Matakovič, *Sermones morales* (...), knj. 1, 2, 1770.
Mikl huta – Tomaš Mikloušič, *Huta pri Savi ili Ljubav za ljubav* (...), 1822.
Mikl izb – Tomaš Mikloušič, *Izbor dugovań vsakoverstneh* (...), 1839.

---

¹⁰ Cjeloviti bibliografski podatci nalaze se u popisu izvora za RHKKJ, svezak 1, Zagreb, 1984., str. 13–49.

- Mul pos* – Juraj Mulih, Posel apoštolski vu navuku kerščanskom postavljen (...), 1742.
- Mul zak* – Juraj Mulih, Zakon bratinstva (...), 1746.
- Mulih prod* – Ivan Mulih, Prodeštva kratka (...), 1782.
- Nazlob* – Bratjo-nazlob (...), 1800.
- Nem jez* – Napučéne vu navuk nemškoga jezika (...), 1780.
- Odsel* – Mi Jožef Drugi (...), 1787.
- Ogl* – Oglšaéne ... civil i soldačko-občinskoga ravnitelstva (...), 1814.
- Ost* – Ostavina varaždinskoga liječnika (...), 1616.
- Patačić* – Adam Patačić, Dictionarium latino-illyricum et germanicum (...), 1772.–1779.
- Prav pis* – Napučéne za horvatski prav čteti i pisati, 1830.
- Prid kron* – Nikola Laurenčić – Baltazar Krčelič, Pridavek Kronike (...), 1761.
- Rač* – Napučéne vu računstvo (...), 1818.
- Rob II* – Anton Vranič, Mlajši Robinzon (...), knj. 2, 1796.
- Starine 25* – Isprave o progonu vještica u Hrvatskoj, (1639.–1758.)
- Šil* – Mihalj Šilobod-Bolšič, Aritmetika horvatska (...), 1758.
- Škv hasn* – Štefan Škvorc, Hasnovito z sladkem (...), 1724.
- Švag kvadr* – Fortunato F. Švagel, Muka gospona našega Ježuša Krištuša, 1761.
- Urb* – Urbarium, 1778.
- Var mes* – Varaždinski mesarski ceh (Zapisnici varaždinskoga mesarskoga ceha od 1589. do 1708. godine)
- VDA* – Vjesnik kr. državnog arkiva u Zagrebu
- god. 8, Radovi zidarskog majstora Antuna Macieto (...), (1658.)
  - god. 2, Iz hrvatske kulturne prošlosti, (1679.), (1684.)
- Velikov* – Velikovečnik (...), (kraj 18. stoljeća)
- Vitez raf* – Pavao Vitezovič – Stjepan Rafay, Kronika ali spomenek vsega sve-ta vekov, 1762.
- VZA* – Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva
- god. 6, Prilozi protestantizmu u Hrvatskoj (...), (1636.–1653.)
  - god. 1, Prilog povijesti školstva u Draganiću, (1680.)
  - god. 13, Zastupanje grada Varaždina na saborima u Požunu (...), (1709.)
  - god. 6, Neizdane isprave o progonu vještica u Hrvatskoj, (1743.–1757.)
  - god. 1, Dva priloga k povijesti progona vještica u Hrvatskoj, (1746.)
- Zagr I* – Štefan Zagrebec, Hrana duhovna (...), 1715.
- Zagr razg* – Štefan Zagrebec, Razgovori zosebni i osebujni, 1727.
- Zak lov* – Oglas Cesarskoga kraļevskoga primorskoga ravnitelstva (...), 1815.

Literatura:

- AR: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 1953. XIII. Zagreb: JAZU.
- BARIĆ, EUGENIJA I DR. ²1997. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- BRÜCKNER, ALEKSANDER 1957. *Słownik etymologiczny języka polskiego* (preti-sak prvoga izdanja iz 1927. godine). Warszawa: Wiedza Powszechna.
- ERHSJ: SKOK, PETAR 1971.–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpsko-ga jezika*. I–IV. Zagreb: JAZU.
- ESSJ: BEZLAJ, FRANCE 1995. *Etimološki slovar slovenskega jezika*. III. (P–S). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- HERKOV, ZLATKO 1956. *Građa za finansijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske*. I–II. Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 47. i 48. Zagreb.
- LONČARIĆ, MIJO 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- LOVRENČIĆ, JAKOB 1998. *Petrica Kerempuh iliti Čini i življenje človeka prokšeno-ga* (transkribirao, napomenama opremio i tumačem popratio Denis Peričić). Varaždin: Vall 042.
- LOVRENČIĆ, JAKOB 2002. *Adolf iliti kakvi su ljudi* (za tisak priredio, tekst transkribirao, rječnik sastavio i pogovor napisao Alojz Jembrih). Zagreb: Disput.
- MAŽURANIĆ, VLADIMIR 1908.–1922. *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*. Zagreb: JAZU. (Pretisak u dva sveska, I. A–O, II. P–Ž, izd. Informator, Zagreb, 1975.)
- MIKLOSICH, FRANZ 1886. *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. Wien: Wilhelm Braumüller.
- RHKKj: *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*. 1984.–2005. Sv. 1–10. Zagreb.
- SILIĆ, JOSIP 1998. Morfonologija hrvatskoga glagola – tipovi osnova. *Riječki filološki dani 2: zbornik radova*. Gl. ur. M. Turk. Rijeka: Filozofski fakultet, 241–275.
- SILIĆ, JOSIP 2003. Ustrojstvo glagolske osnove uvjetovane glagolskovidskim promjenama. *Zbornik Zagrebačke slavističke škole 2002*. Ur. S. Botica. Zagreb: Filozofski fakultet, 16–20.
- ŠOJAT, ANTUN 1969. Kratki navuk jezičnice horvatske. *Kaj*, 12, Zagreb, 65–80.

Rajnski Forint – *Rajniški* – in the Croatian Kajkavian literary language

Summary

The paper considers a lexicographic procedure used in the making of the *Dictionary of the Croatian Kajkavian Literary Language* to establish headword and canon forms for twenty-odd attested lexical variants for the word 'Rajnski Forint', a monetary unit used in Croatia from the 16th to the 19th century. The paper first outlines all contextual attestations. Then it determines the value of the monetary unit and its etymology, provides a morphological lexeme analysis and describes canon forms and their grammatical determinants. Finally, it establishes the *Rajniški* form as the most representative, forming the area of etymology and definition. The existence of twenty-odd lexical variants for the word 'Rajnski Forint' stems from a variety of linguistic processes having occurred during the adoption, use and adaptation of this word in the Kajkavian literary language.

Ključne riječi: *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, leksikografija, *rajniški*, elipsa, konverzija, leksikalizacija.

Key words: *Dictionary of the Croatian Kajkavian Literary Language*, lexicography, *Rajniški*, ellipsis, conversion, lexicalization.